

E-FAITH industrieel erfgoed weekend 2013

Van 25 tot 27 oktober was het **7e Europese Industrial Heritage Weekend** in Neuchâtel en La Chaux-de-Fonds in Zwitserland. Het thema was: 'Endangered industrial and technical heritage - campaigning to save it'.

Neuchâtel en La Chaux-de-Fonds liggen in het centrum van de Zwitserse horloge industrie: Cartier, Phillip Patek, Rolex, Tissot, Breitling Louis Vuitton, Omega etc. De plaatsen Le Locle en la Chaux-de-Fonds zijn sinds 2009 Unesco werelderfgoed.

Vrijdag was de aankomst in L'Arc, de hogeschool van Neuchâtel. Ze hebben daar een opleiding voor het conserveren van erfgoed. Samen met Berlijn is het een topopleiding in Europa. We kregen een rondleiding door de hypermoderne school. Studenten waren vooral jonge vrouwen. Het is een heel technische opleiding.

Daarna was er een inleiding op de regio en de geschiedenis van het horloge maken. Die is begonnen in het begin van de 18^e eeuw ontstaan door het repareren van Engelse horloges. Snel begon men zelf horloges te maken. Het was een huisindustrie. Men maakte ook veel muziekautomaten.

La Chaux-de-Fonds werd bij een grote stadsbrand in 1794 vrijwel compleet vernield. De stad werd in 1835 opgebouwd volgens een ruitpatroon van straten. Dit stratenpatroon diende ook om de horlogemakers voldoende licht te verschaffen in hun werkplaatsen. Karl Marx noemde het in Das Kapitaal een van de eerste fabriekssteden.

's Avonds was er een excursie naar de sterrenwacht. De bouw was betaald door de horlogemakers en fungeerde als een plek waar de nauwkeurigheid van de tijdmeting kon worden gecontroleerd.

Zaterdag waren lezingen in het horlogemuseum. In de ochtend ging over bedreigd erfgoed. Kate Dickson had een hilarisch verhaal over een fabriek van doodkistenbeslag in Birmingham. Nadat de laatste eigenaresse was

overleden werd de fabriek gesloten. Het was een soort tijdschapsule. De fabriek ligt vlakbij het juwelierskwatier dat men nu wil renoveren. Met vrijwilligers probeert men het gebouw te inventariseren. Omdat de stichting ruimtes wil verhuren aan kunstenaars krijgt de stichting geen subsidie vanwege deze 'commerciële activiteiten'.

Celia Fontaine van de hogeschool L'Arc vertelde over de restauratie van een Benz automobiel uit 1898. Jan van de Veen van het Hertog Reinoud gemaal hield een verhaal over de vervanging van de houten tanden in het grote kamwiel van het stoomgemaal. Oud-leerlingen van L' Arc hielden een verhaal over de restauratie van een waterturbine die men heeft kunnen redden uit een van de oudste waterkrachtcentrales in de Rijn. Ondanks internationale protesten is deze centrale gesloopt.

Assumptio Felipu hield een verhaal over een grote elektrische centrale bij Barcelona die door het uitschrijven van een referendum is behouden. In Lyon heeft men wel een grote waterkrachtcentrale in de Rhône kunnen behouden. Een pronkstuk is een grote kunstzijdefabriek die men heeft kunnen hergebruiken. Men heeft jaren strijd gevoerd tegen het Nederlandse Rabo Bouwfonds die het complex wilde slopen. In Roubaix is men erg actief met de restanten van de textielindustrie; vooral met de schoorstenen. Ik hield een verhaal over het behoud van Zaanse pakhuizen.

De ochtend werd besloten met een analyse van Adriaan Linters wat er allemaal mis ging bij de pogingen tot behoud van de Congoboot Charlesville, die nu op de bodem van de Oostzee ligt.

Na de lunch konden plaatselijke of regionale organisaties vertellen over hun projecten. De Franse molenverenigingen zijn zeer actief. Zij propageren al enige jaren 'M3 – Mai Mois des Moulins, May Mill Month, Mei molenmaand. Er is ook een groot project gaande, Restor hydro, om op plaatsen waar vroeger watermolens stonden, en nu vaak restanten van watermolens staan, kleinschalig energie op te wekken, al dan niet in coöperatief verband. Er zijn Europese fondsen bij betrokken. Er zijn verschillende pilots. Nederlandse watermolens zijn er niet bij betrokken. Ik heb aangeboden wat informatie over ontwikkelingen in Nederland te sturen.

Opvallend vond ik wat er allemaal in Frankrijk gebeurt op het gebied van het industrieel erfgoed. In France-Comté is een heel netwerk museum. Overigens ook in Catalonië in Spanje is een groot industrieel netwerk museum met 25 locaties.

Het taalprobleem is nog steeds een grote hinderpaal in Europa. De Franse vereniging die zich bezig houdt met molenstenen etc. heeft zichzelf daarom maar een Latijnse naam gegeven: Moleriae.

Dit deel van het programma liep uit. o.a. vanwege een discussie of E-Faith een soort Greenpeace voor industrieel erfgoed moest worden. Er was weinig draagvlak voor het idee. Daarna zou discussie gaan over '2015 jaar voor het industrieel en technisch erfgoed'. Het idee was geboren

tijdens de bijeenkomst in Tilburg in 2011 en goedgekeurd tijdens de bijeenkomst in Londen in 2012. Europa Nostra, en de parlementaire assemblee van de Raad van Europa hebben het idee omhelst.

Het laat iets zien van de mentaliteitsverschillen in Europa. E-FAITH is mede opgericht op het idee van de civic society voor de nieuwe leden van de EU duidelijk te maken. In ons gevoel gaat het om het behoud van industrieel en technisch erfgoed waarbij vrijwilligers een belangrijke rol spelen. Maar. . . .Nederland is koploper in Europa in het aantal mensen die lid zijn van een vereniging. Volgens het CBS is 90% van de Nederlandse bevolking lid van enige vereniging, van vakbond tot voetbalclub. In bijv. Griekenland is dit maar 30%. Behalve taal is mentaliteit dus een belangrijk obstakel voor Europese samenwerking.

Op persoonlijk niveau gaat overigens prima. Ik kreeg tijdens de 'borrels' veel reacties op mijn verhaal over de Zaanse pakhuizen en ook op mijn voorstel voor het kranenproject.

We hadden na de lezingen een rondleiding door het museum van de horlogerie. Een schatkamer van horloges, chronometers en klokken.

Zondag hadden wij een stadsrondrit in La Chaux- de-Fonds langs o.a. de villa en fabriek van Cartier en de oude elektrische centrale. Het is ook de geboortestad van Le Corbusier die er in 1887 werd geboren. Hij bezocht de lokale kunstnijverheidsschool om opgeleid te worden tot graveur. Maar hij schakelde over op architectuur. De stad telt veel Art Nouveau gebouwen.

Daarna volgde een bezoek aan Serrières , een stadsdeel Neuchâtel in een steil beekdal waar de chocolade en snoepfabrieken van Philippe Suchard in 1826 werden gesticht in een voormalige graan-watermolen. Er ontstond een fabrieksdorp met eigen kerk etc. Sommige gebouwen waren geïnspireerd op Moorse architectuur en o ironie, in het voormalige kantoor van Suchard is nu het Islamitische ontmoetingscentrum van Neuchâtel gevestigd. Suchard werd een van de bekendste Zwitserse chocolademerken. Later kwam het merk bij Toblerone en het is nu onderdeel van de multinational Kraft. In Neuchâtel wordt geen chocolade meer gemaakt.

Over de kloof waarin de fabrieken liggen was later een spoorwegviaduct gebouwd. Daar stond een oude elektrische trein klaar om ons naar een asfaltmijn te brengen in La Presta. Onderweg hadden wij een lunch met Zwitserse kaasfondue. Er was een echte Zwitserse chef aan bord. De asfaltmijn heeft een groot deel van Europa van asfalt voorzien. Nu komt het asfalt, als de bitumen, van raffinaderijen. De mijn werd in 1986 gesloten en werd een jaar later museum. Het ligt er prachtig in de Zwitserse Jura.

Foto's van het weekend gemaakt door Adriaan Linters op:

<https://www.facebook.com/media/set/?set=a.655258607828254.1073741834.100000323637598&type=1&l=d00c28233a>

Wat betreft 2015 is de stand van zaken:

Er zijn nu drie projecten:

Het kranenproject

Het schoorstenen project: Fabrieksschoorsteen en collectief geheugen: trekker Franck Larere van Roubaix.

Gevaarlijk erfgoed: erfgoed waar er een probleem is met ernstige verontreiniging bijv. kwikmijnen: trekker De Vlaamse VVIA

Jan van de Veen zal kijken of de gemalenstichting samen met Engelse pumping stations een project kan organiseren.

Ik zal nog met Engelse vrienden kijken of een project rond creatieve fabrieken in Europa kan opzetten.

Jur Kingma

Begrippen:

E-FAITH, the *European Federation of Associations of Industrial and Technical Heritage* (Europese Federatie van Verenigingen voor Industrieel en Technisch Erfgoed) is een platform dat in Europa de contacten en samenwerking bevordert tussen vrijwilligers en verenigingen zonder winstoogmerk, die zich inzetten voor het industrieel en technisch erfgoed. Het is een plek waar deze elkaar kunnen ontmoeten, ervaringen uitwisselen van elkaar leren, en elkaars activiteiten en campagnes kunnen ondersteunen.

De **burgermaatschappij** of **civil society** of **maatschappelijk middenveld** kan bondig worden omschreven als het institutionele domein van vrijwillige associaties. Het is een aanduiding van organisaties of instituties buiten de sfeer van de overheid, de markt en de verbanden van familie en vrienden. Mensen maken er vrijwillig deel van uit. De burgermaatschappij staat bovendien voor politieke en maatschappelijke wensbeelden, zoals betrokkenheid van burgers bij de publieke zaak, vergroting van maatschappelijk zelfbestuur ten koste van de politiek, beperking van commerciële invloeden en versterking van gemeenschapszin en tolerantie.

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Burgermaatschappij>